

РОБОТА КЛУБНОЇ СФЕРИ СЕЛА УКРАЇНИ В УМОВАХ БАГАТОУКЛАДНОГО АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА (1990-2010 рр.)

Розглянуто роботу клубної сфери села України після реформування колективної системи виробництва.

This article consider work of the club-house's sphere in Ukraine after reforms of the collective's system production.

Наприкінці 1990-х років, внаслідок прийняття ряду законодавчих актів щодо АПК України, було реформовано колгоспи та радгоспи і на їх основі створено багатоукладне аграрне виробництво. Зміна форм власності на селі об'єктивно повела за собою зміни у фінансуванні культурної сфери села та у формах і методах їх діяльності.

Слід зазначити, що при існуванні колгоспно-радгоспного виробництва з їх доходів виділялися кошти на утримання культурних закладів сіл і селищ України. Окрім цього, на утримання різних закладів культури села, виділялися кошти з державного бюджету. Однак з реформуванням АПК і ліквідацією колгоспів та радгоспів, з боку цих виробничих структур припинилося фінансування закладів культури на селі. Зменшилася й державна підтримка цієї сфери. Безумовно, що це цілому негативно вплинуло на стан сільських закладів культури. Проте не всюди цей процес носив руйнівний характер. У багатьох регіонах утримання закладів культури села взяли частково на себе новоутворені різні сільськогосподарські кооперативні товариства, об'єднання фермерів та інші виробничі структури. Певні кошти надавалися і з державного бюджету.

У 1990-х роках культурна сфера села була багатогранною. До її структури входили клуби, колективи художньої самодіяльності, спортивні команди, бібліотеки, музеї, нерухомі пам'ятки історії і архітектури, заповідники природи.

Найбільш масовими й популярними серед сільського населення були клуби або палаци культури. При них діяли колективи художньої самодіяльності, демонструвалися кінофільми, проводилися концерти, дискотеки, весільні обряди та інші урочистості. Тому від рівня матеріально-технічного забезпечення клубної сфери та її діяльності, у великій мірі залежить і становище культури на селі цілому.

Аналізуючи розвиток клубних закладів, варто зауважити, що на 1990 р. в селах України діяло 25 тис. клубів і будинків культури. У них на постійній основі працювало понад 50 тис. завідувачів клубів, керівників колективів художньої самодіяльності та 25 тис. кіномеханіків.

Практично при кожному клубі чи палаці культури діяли групи художньої самодіяльності. У багатьох селах і селищах функціонували музично-хореографічні колективи, любительські драматичні театри, мистецькі гуртки тощо [2, с. 26].

Економічна криза 1990-х років негативно позначилась на роботі клубних закладів. Її наслідком, як вже зазначалося, стало різке зменшення фінансування клубів, невпинне скорочення їх мережі, погіршення технічного стану приміщень. Із-за браку музичних інструментів, сценічного обладнання, реквізиту тощо, скоротилася діяльність численних колективів художньої самодіяльності.

Щоб хоча б частково виправити таку ситуацію, наприкінці 1990-х років Кабінет Міністрів видав постанову "Про норми забезпечення населення клубними закладами", а Верховна Рада України, у 2005 р. – "Про недопущення закриття соціально-культурних закладів в сільській місцевості". Цими документами було заборонено ліквідовувати чи перепрофілювати клуби та бібліотеки на селі. Однак названі постанови не були належним чином підкріплені фінансово і сільські клуби

та будинки культури продовжували закриватися. Зокрема, за період з 1991 по 2004 рік, у селах України припинили своє існування майже 9,5 тис. клубних закладів. А решта, які залишилися, працюють частково або використовуються не по призначенню [3, с. 96]. Крім клубів, які належать місцевим громадам, на сьогодні у селах і селищах існує 950 клубних закладів. Вони підпорядковані різним відомствам і також, часто, використовуються не по призначенню.

Станом на 1 січня 2007 р., за даними Міністерства культури і туризму України, скорочення мережі сільських клубів у 2005-2010 рр. тривало майже в усіх регіонах України. Першість у цьому процесі посіла Житомирська область. У ній в 2004-2006 рр. було закрито 23 клубних заклади. Не набагато краща ситуація склалася на Одещині. Тут клубна мережа скоротилася на 20 закладів. У Сумській і Харківській областях стало менше на 20 сільських клубів. Було "заморожене" будівництво низки нових клубних закладів майже в усіх областях України. Зокрема, 20 клубів та будинків культури на Житомирщині, восьми – на Тернопільщині тощо [1].

Однією з найбільших проблем діяльності сільських клубних закладів є не тільки незадовільний стан їх матеріально-технічної бази, а й їх утримання. Впродовж 2000-2009 років кількість клубів, що потребують капітального ремонту, зросла з 7240 до 8476 одиниць, або з 40,5% до 52% від всієї кількості клубних закладів. Досить неодноразова ця ситуація спостерігається у різних регіонах. Якщо у Полтавській, Харківській та Херсонській областях кількість таких закладів перевищує 60%, в АР Крим, Донецькій, Дніпропетровській та Одеській областях – 50%, то в Рівненській – лише 5,7%, у Хмельницькій – 14 відсотків. Крім того, у низці областей простежувалася і тенденція до зменшення кількості клубів, що потребують капітального ремонту. У Вінницькій – з 52 до 40%, Донецькій – з 58 до 55%, Закарпатській – з 25 до 19%, Чернівецькій – з 36 до 26%, Чернігівській – з 45 до 35 відсотків [3, с. 98].

За 2005-2009 рр. зросла й кількість приміщень клубних закладів, що перебувають в аварійному стані – з 527 до 600, або з 3 до 3,4% всіх клубних закладів. Так, на 2007р. у незадовільному технічному стані перебувало понад 20% клубних закладів Тернопільської області, майже 9% клубів АР Крим, понад 8% клубів Миколаївської, Одеської, Харківської та Херсонської, понад 5% клубів Київської, Полтавської та Черкаської областей. Водночас, в окремих регіонах, кількість "аварійних" клубів упродовж 2004-2006 років зменшувалася, а саме – у Вінницькій, Волинській, Дніпропетровській, Донецькій, Закарпатській, Полтавській областях. А у Харківській та Херсонській областях відсоток таких закладів зменшився майже вдвічі – з 15% у 2005 р. до 8% у 2006 р.

Лише 3724 сільські клуби, приблизно 23%, нині розміщені у пристосованих приміщеннях. Не можна назвати задовільною й ситуацію з опаленням клубних закладів. Упродовж 2004-2007 років кількість клубів, що не опалюються, зросла з 5258 до 7689 одиниць, або з 29,4% до 43% від всієї кількості клубних закладів. Водночас, у 2006 р., щодо цього, були й позитивні зрушення. Порівняно з 2005 роком, кількість неопалюваних приміщень зменшилася з 44,1% до 43 відсотків. Станом

на 1 січня 2007 р. найгіршою була ситуація з опаленням у Миколаївській – понад 83% закладів, Донецькій – 82%, Хмельницькій – 77,1%, Кіровоградській – 74,6% областях. Єдиним регіоном, де на сьогодні повністю вирішено проблему з опаленням сільських клубних закладів, є Львівська область [3, с.99].

Водночас, поряд із безліччю негативних явищ у сільській клубній сфері, у останні роки спостерігаються й позитивні зрушення. Передусім це зниження темпів скорочення клубної мережі, а в 2006 р. навіть її стабілізація. У 2009 р. було найменше скорочення їх мережі за останні три роки. Так, на виконання рішень органів місцевого самоврядування, припинили свою діяльність лише 67 клубних закладів, а саме: у Сумській – 12, Запорізькій – 9, Житомирській – 7, Кіровоградській, Одеській, Полтавській – по 6; Закарпатській – 5, Вінницькій – 3, Рівненській – 2. До того ж, закриття клубів у сільській місцевості відбулося не лише внаслідок аварійності приміщень, а й обезлюднення сіл або передачі закладів культури з одного балансу на інший. Проте в ряді регіонів упродовж 2004-2006 рр. намітилася навіть тенденція до зростання кількості клубних закладів. Найбільше їх мережа зросла в АР Крим – на 16, Волинській області – 10 закладів. Збільшення кількості клубів упродовж усіх трьох років спостерігалось також у Дніпропетровській, Донецькій, Миколаївській і Черкаській областях. У Київській та Львівській, де у 2004-2005 рр. ще продовжувалося скорочення клубної мережі, у 2006 р. розпочалося її зростання [1]. У окремих областях, за рішеннями місцевих органів влади, відновили свою діяльність 144 сільські клубні заклади. Наприклад, нові клуби були відкриті у Донецькій, Волинській, Дніпропетровській, Івано-Франківській, Львівській, Чернігівській областях. У них, впродовж 2006 р., 30 сільських клубів було переведено в кращі приміщення, а 38, що раніше перебували на утриманні сільськогосподарських підприємств, віддані комунальній власності територіальних громад, а 9, які належали профспілкам – на баланс місцевих органів культури.

Триває процес подальшого визначення нового статусу клубів. Зокрема, до інновацій можна віднести такі заходи. Понад 300 клубам було надано статус палаців культури, більше двом тисячам – народних будинків, п'ятистам спеціалізованим клубам – будинків фольклору, народної творчості, відпочинку, ремесел тощо [2, с. 33].

Створення таких моделей клубів, надало можливість скооперувати виділені на культурну роботу матеріальні, фінансові, кадрові ресурси і раціонально їх використовувати. У цих закладах запроваджуються прогресивні форми організації культурної роботи і оплати праці її працівникам. Комплекс економічних заходів дав можливість збільшити обсяг фінансових надходжень до клубів з різних джерел, у тому числі від платних послуг. Це в цілому позитивно вплинуло на матеріально-технічне становище таких клубів.

З метою стабілізації клубної мережі у 2007 р. Міністерство культури і туризму України ініціювало огляд-конкурс сільських клубних закладів.

У більшості областей та районів, у багатьох містах були розроблені й затверджені регіональні програми розвитку культури. Передбачено комплекс заходів економічного характеру, спрямованих на стимулювання їх господарської самостійності, забезпечення сільським жителям максимальних можливостей задоволення інфраструктурних, освітніх, культурних, дозвілєвих потреб.

Необхідно зазначити, що, поряд з припиненням діяльності клубів, згорталася робота діючих при них або автономно сільських мистецьких шкіл. Їх незадовільне матеріальне становище було пов'язане не лише зі ста-

ном навчальних приміщень, але й з недостатньою кількістю коштів на придбання музичних інструментів, аудіотехніки, необхідних для здійснення навчально-виховного процесу. Однак протягом останніх трьох років у цьому питанні спостерігається певне поліпшення. Наприклад, у 2006 році витрати на матеріальне забезпечення сільських мистецьких шкіл зросло на 35,2 %, тобто на 1642,1 тис. грн., порівняно з попереднім роком.

Для підготовки керівників колективів художньої самодіяльності у 1999 р. Кабінет Міністрів України ухвалив постанову "Про підготовку фахівців для роботи в сільській місцевості". Згідно цього документу було встановлено квоти на навчання за цільовими напрямками з регіонів України. На її виконання щорічно приймали на навчання до вищих навчальних закладів культури і мистецтв приблизно 800 осіб з числа сільської молоді [2, с. 34]. Це сприяло відновленню роботи багатьох колективів художньої самодіяльності та залучення сільської молоді до більш активної мистецької творчості.

На початку 1990-х років в Україні діяла розгалужена мережа кінообслуговування населення, яка охоплювала всі сільські населені пункти. Організована за радянських часів за принципом адміністративно-керуваної вертикалі, кіномережа, втім, почала зазнавати докорінних змін щодо свого управління. Так, передача у 1991 році кінотеатрів і кіноустановок у власність сільських, селищних, міських, районних у містах територіальних громад, а кінопрокату – в обласну комунальну власність, фактично ліквідувала колишню вертикаль управління кінематографією. З того часу вся турбота щодо забезпечення належного функціонування кінозакладів була покладена на місцеву владу.

Подальші трансформаційні процеси в суспільстві, суттєве подорожчання експлуатації кіномереж та зниження платоспроможності значної частини українського населення, негативно позначилися на подальшій долі системи кінообслуговування населення. Так, лише за період з 1996 по 2003 роки кількість кіноустановок в цілому в Україні зменшилася з 11800 до 3207 одиниць.

Станом на 1 січня 2007 року в Україні налічувалося 3163 демонстраторів фільмів, з них – 401 кінотеатр та 2339 сільських кіноустановок, що складає 74% всіх кінодемонстраторів України. Реально ж з них працювали тільки 1694 – 355 кінотеатрів та 994 кіноустановки. Тобто, якщо кіномережа міста була задіяна на 88,5%, то сільська – тільки на 42 відсотків.

Прокат фільмів в Україні у 2006 р. здійснювали 19 обласних, Київське та Севастопольське міські комунальні підприємства кіновідеопрокату. Відсутні такі підприємства у Дніпропетровській, Житомирській, Закарпатській, Луганській, Рівненській та Сумській областях, що досить негативно відображається на якості кінообслуговування у сільській місцевості [2, с. 35].

В регіональному розрізі виразно переважає негативна динаміка розвитку сільської кіномережі. Найбільше скорочення впродовж останніх трьох років відбулося на Дніпропетровщині, де з 139 кіноустановок, що діяли у 2004 р., нині не працює жодна. У сім разів скоротилася сільська кіномережа у Рівненській, у шість – у Донецькій та Житомирській областях, більш, як у п'ять – у Херсонській, втричі – Волинській, вдвічі – Київській, Одеській та Полтавській областях. Незначне збільшення сільських кіноустановок намітилося у Запорізькій області – 7 одиниць, Львівській – 14, Харківській – 3 одиниці, і майже дворазове збільшення сільської кіномережі у Кіровоградській області – з 20 до 41 кіноустановки є винятком [2, с. 36].

Аналіз стану кінообслуговування населення більшості регіонів України свідчить про недостатню увагу місцевих органів самоврядування щодо дотримання державних

гарантій у сфері забезпечення населення кінопослугами, особливо у селах і селищах. Прийняті і затверджені відповідними рішеннями органів місцевого самоврядування регіональні програми поліпшення кінообслуговування населення, через їх неналежну фінансову підтримку з місцевих бюджетів, практично не виконуються.

На сьогодні кінообслуговування населення в невеликих містах та сільській місцевості зберігається завдяки обласним кіновідеопрокатним підприємствам. Вони забезпечують фільмокопіями кінотеатри і кіноустановки, обслуговують дитячого глядача, малозабезпечені верстви населення, здійснюючи, таким чином, заходи щодо популяризації вітчизняних фільмів. Проте названі заклади неспроможні існувати без фінансової підтримки з місцевих та державного бюджетів, але у належних обсягах вони її не отримують.

Недосконала правова база, зокрема, чинний Бюджетний кодекс України і податкове законодавство, призводять до того, що на місцевому рівні існування того чи іншого кінозакладу вирішується без урахування думки та висновків фахівців кіногалузі. Так, лише у 2006 році, незважаючи на численні звернення Міністерства культури та туризму України, рішеннями органів місцевого самоврядування були ліквідовані Житомирське та Закарпатське підприємства кіновідеопрокату. Внаслідок таких дій припинилося кінообслуговування сільської місцевості названих областей. Під загрозою ліквідації потрапили й кіновідеопрокатні підприємства в Івано-Франківській, Одеській, Чернігівській та інших областях.

До цього варто також додати, що за останні десятиліття на 90 % морально і фізично застаріла матеріально-технічна база закладів кіномережі і кіновідеопрокату. Державні капіталовкладення та їх технічна модернізація в останні роки фактично не здійснюється. Недержавні інвестиції надходять майже повністю на реконструкцію міських кінотеатрів.

З метою відновлення кінообслуговування населення в сільській місцевості Державною службою кінематографії були розроблені пропозиції щодо технічного переоснащення сільських закладів кінопоказу відеопроєкційними комплексами та створення в районних центрах, невеликих містах і селищах мультимедійних кінотеатрів за рахунок субвенцій державного бюджету місцевим бюджетам. Якщо буде реалізований цей проект, то це дасть можливість збільшити доступність кінопродукції для глядачів, а отже й збільшити надходження від кінопоказів. Однак для втілення в життя проекту немає належного фінансування. Щоб вийти з цього становища, окремі органи місцевого самоврядування селищ міського типу та великих сіл проявили ініціативу і почали закуповувати відеопроєкційне обладнання та автотранспорт. Станом на 1 січня 2007 р. в Україні діяло 76 таких

пересувних відеопроєкційних систем. Проте процес подолання технічної відсталості галузі кінематографії в регіонах здійснюється повільно [2, с. 36].

На сьогодні пріоритетними завданнями в галузі кінообслуговування населення в Україні є збереження існуючої мережі закладів кінопоказу та кіновідеопрокату. І, насамперед, забезпечення доступу глядачів до творів національного кіномистецтва та забезпечення в повному обсязі фінансування заходів, передбачених регіональними програмами щодо кінообслуговування населення, особливо у сільській місцевості. У цьому напрямку, передусім, слід дотримуватися національного законодавства у галузі кіно, у тому числі Закону України "Про кінематографію", та "Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії" [2, с. 37].

Слід зазначити, що, починаючи з 2001 року, бюджетне фінансування культури поступово зростало, хоча й залишається скромним за європейськими мірками. Частка культури в загальних видатках Державного бюджету України протягом останніх років складала 0,5-1 відсоток. Однак з місцевих бюджетів, особливо на культурні заклади села, виділялося менше 2 відсотків. Заробітна плата працівників культури залишалася значно нижчою, ніж в інших галузях народного господарства.

У 2001-2006 рр. фінансування галузі з бюджету зросло з 830,2 до 2529,5 тис. грн., тобто в три рази. При цьому фінансування з державного бюджету зросло майже в чотири рази, а з місцевих бюджетів, з яких фінансуються заклади культури сіл, селищ та малих міст – лише в 2,8 рази.

В Україні для більшості закладів, організацій і підприємств культури державної та комунальної власності кошти бюджетів, державного чи місцевих, залишаються головним джерелом фінансування.

У видатках місцевих бюджетів домінують клуби і бібліотеки. Зокрема, у 2005 році їхня частка складала відповідно 28 та 26% від видатків місцевих бюджетів культурного призначення. Частки театрів, концертних організацій та музеїв були, відповідно, 11, 8 і 9 відсотків [3, с. 108].

Таким чином, зменшення як державної підтримки клубної сфери села, так і з фондів місцевих бюджетів, негативно вплинуло на діяльність клубів. Це призвело до їх масового закриття, припинення діяльності при них груп художньої самодіяльності та іншої культурно-масової роботи.

1. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>. 2. Перспективи розвитку галузі культури. Аналітичні матеріали до Всеукраїнської наради з питань розвитку культури. – К.: МКТУ, 2007. 3. Про реалізацію державної політики в галузі культури у сільській місцевості // Поточний архів Міністерства культури і туризму України. – К.: МКТУ, 2009.

Надійшла до редколегії 27.01.10

В. Філоретов, декан факультету історії та права
Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

ПОЛІТИКА ФРН ЩОДО ІНОЗЕМНИХ РОБІТНИКІВ У 1970-і рр.

У статті аналізуються програма уряду ФРН 1973 року щодо іноземних робітників та її короткотривалі та довготривалі наслідки.

The article analyzes the government's policy of Federal Republic of Germany in 1973 concerning the foreign workers and shows its long-time and short-time effect.

Наприкінці 1950-х – на початку 1960-х років у ФРН сформувався значний дефіцит промислових робітників. Найбільш ефективним засобом задоволення потреб західнонімецької економіки в робочій силі було, на думку урядових і промислових кіл ФРН, широке залучення іноземних робітників. Наприкінці 1950-х – на початку 1960-х років з цією метою було підписано ряд угод з

державами, де спостерігався надлишок трудових ресурсів. Здійснення подібної політики в 1960-і роки привело до значного збільшення кількості іноземців у ФРН. Так, 1970 року кількість іноземців досягла майже 3 млн. осіб, що склало 4,3% від кількості населення ФРН, 1971 року – майже 3,5 млн. осіб (5,6% від кількості